

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ І АНГЛІЙСЬКА ЛІТЕРАТУРА

*До 150-річчя
від дня народження
письменника*

Серед видатних українських письменників-демократів XIX ст., творчість яких тісно пов'язана зі світовою літературою, чільне місце займає Юрій Федькович. Поет не тільки збагатив нашу літературу оригінальними високохудожніми творами різних жанрів, а й значно примножив здобутки рідного письменства, перекладаючи світову класику.

Зокрема, значна роль Федьковича у становленні та розвитку українсько-англійських літературних взаємин. В останні десятиріччя минулого століття ряд українських письменників звернулися до перекладу творів Шекспіра (М. Старицький, П. Куліш, П. Мирний, І. Франко та інші). Проте пріоритет у цій нелегкій справі належав Ю. Федьковичу. Саме він здійснив перші повні українські переклади трагедій Шекспіра «Макбет» і «Гамлет». (Павлин Свенціцький опублікував у журналі «Нива» за 1865 рік (№ 3—9) під псевдонімом Павло Свій тільки першу дію своєї української версії «Гамлета».) У 1872—1873 роках роботу було закінчено. Переклади обох трагедій призналися для театру товариства «Руська бесіда». Та їм судилося аж 30 років пролежати без руху в рукописах. Опубліковані вони були лише 1902 р. І. Франком в другій книзі III тому «Писань» Ю. Федьковича.

Федькович працював не з англійськими оригіналами, а з німецькомовними текстами, тобто вдався до методу опосередкованого перекладу, досить поширеного в XIX ст. У цілому правильно відтворивши зміст першотворів, основні ідеї, зберігши час і місце дії шекспірівських трагедій (Данія, Шотландія і Англія), імена героїв, їх соціальний стан і титули, географічні назви, реалії побуту, письменник, однак, припустився багатьох відхилень і невідповідностей. Найчастіше

це виявляється в «українізації» окремих мовних образів, передачі їх за допомогою ідіом, фразеологізмів, образних висловів, побудованих на суто українських реаліях і почерпнутих із багатющої скарбниці рідного фольклору, у введенні в текст деяких українських історичних, побутових та натурних (назви рослин) реалій, етнографічних елементів. Ряд ужитих тлумачем назв мають вузьколокальний, карпатський або й гуцульський характер.

Подібна «українізація» шекспірівського тексту робилася Федьковичем свідомо, щоб наблизити переклади до народного читача, його сприйняття. Керуючись цими засадами, письменник зокрема вільно інтерпретував сцени закінчення відьом біля казана («Макбет», дія IV, ява 1) і сцену із сторожем Макбетового замку (дія II, ява 3), долучивши їх до українських народних звичаїв і навіть подій української історії.

Що стосується форми шекспірівських трагедій, то Федькович намагався точно відтворити її: зберіг поділ на вірші (білий ямб) і прозу, а також римування двовіршів у кінці монологів і сцен. Проте для збереження ритму він нерідко вводив зайві слова (це, отце) або ж закінчував рядки сполучниками, що порушувало мелодійність вірша. З цього приводу І. Франко писав: «Федькович бореться з формою; білий вірш у нього виходить важкий, неорганічний та немелодійний». Правда, критик одразу ж знімав вину з перекладача за це, вказуючи, що Федькович «проломлював тут перші леди, мало маючи перед собою в нашій мові взірців білого вірша». І все ж тлумачення шекспірівського тексту надто багатослівне, надто розтягнуте. Таке «видовження» першотвору спостерігаємо і в інших українських перекладачів Шекспіра XIX ст., наприклад, у П. Куліша і

М. Старицького. І. Франко в «Передмові» до українського перекладу «Гамлета», здійсненого П. Кулішем (1899), писав; що «Шекспірове язикове багатство і незрівнянна прецизія англійської мови роблять не раз зовсім неможливим навіть для німецького перекладача — не кажучи вже про французького або слов'янського — вбгати один його вірш у один свій». Зокрема, знаменитий монолог Гамлета з I дії, що починається словами «Бути чи не бути...», у Шекспіра має 35 рядків, в інтерпретації П. Куліша — 38, М. Старицького — 45, а Ю. Федьковича — 55 рядків.

Критикуючи слабкі сторони Федьковичевих перекладів Шекспіра, І. Франко водночас підкреслював їх велике лексичне багатство. Можна лише дивуватися наполегливій, воістину титанічній праці письменника, завдяки якій він прокладав перші борозни на ниві української шекспіріани.

Заглиблення в стихію шекспірівських образів позначилось якоюсь мірою і на оригінальній драмі Федьковича «Довбуш» (перша половина 1870-х років). Це стосується зовнішньої форми твору, окремих мовних образів, характеру монологів. Як і трагедії Шекспіра, драма «Довбуш» складається з 5 дій і написана білим віршем з використанням прозової мови. Так, Дзвінка, нагадуючи Офелію, в сценах божевілья говорить прозою. Обидві героїні співають пісень: Офелія — про день святого Валентина, а Дзвінка — про Купала. Монологи Довбуша здебільшого позначені високою експресивністю, патетичною піднесеністю, динамічністю.

На початку 1870-х років Федькович здійснив також драматичну переробку комедії Шекспіра «Приборкання непокірної» і опублікував її у «Правді» (№ 5 — 7, 1872) під заголовком «Як козам роги виправляють». Того ж року п'єса вийшла окремим виданням. Свою переробку, виконану в стилі водевілю, письменник назвав «фразкою». П'ять дій «Приборкання непокірної» «умістились» в одноактвці на 6 в. Одночасно шекспірівську тему Федькович перевів на український ґрунт, пристосувавши до умов життя тогочасного буковинського села. У «фразці» є ряд досить вдалих, насичених буковинським побутовим колоритом сцен (сватання, прокоу тощо), оригінально змальованих образів. Етнографічно-побутові моменти вдало доповнюють пісні, в дусі народних, що їх написав сам Федькович. Переробку «Як козам роги виправляють» загалом прихильно оцінили радянські літературознавці (М. Нечиталюк, М. Шаповалова та інші).

Певний ремінісцентний відгомін знайшла творчість Шекспіра і в поезії Федьковича. Маємо на увазі вірш «Гой зійшла зоря», який своєю колізейо дещо нагадує комедію «Сон літньої ночі». Поезію «Гой зійшла зоря» Федькович написав у 70-х роках (вперше опублікована в 1902 р. І. Франком у I томі «Писань» Федьковича), тобто тоді, коли письменник інтенсивно перекладав Шекспіра.

Процес ознайомлення англійського літературознавства з кращими здобутками української класики, що розпочався в

другій половині XIX ст., в значній мірі був зумовлений появою на ниві українського красного письменства такого велетня, як Тарас Шевченко. Творчість Кобзаря, а також інших українських письменників-класиків — І. Котляревського, Ю. Федьковича, М. Вовчка — досліджував видатний англійський славіст, професор Оксфордського університету В. Р. Морфілл (1834—1909), автор першого поетичного перекладу «Заповіту» англійською мовою та ряду праць про слов'янські літератури, в тому числі про українську. Морфілл подорожував по Росії, деякий час жив у Києві та Львові, добре був обізнаний в культурою східних слов'ян. Листувався і особисто зустрічався з Драгомановим, який постійно консультував англійського вченого з питань українознавства. В своїх лекціях, публічних виступах Морфілл пропагував серед англійської громадськості здобутки української літератури, її чільних представників, в тому числі і Федьковича.

Перші переклади творів Федьковича англійською мовою з'явилися у збірці «Пісні України з русинськими віршами», що вийшла в Лондоні й Нью-Йорку в 1916 р. Тут вміщено понад 100 українських народних пісень, 7 поезій Шевченка, 2 — Руданського, 1 — Воробкевича і 8 — Федьковича. Перекладачем і упорядником названого видання була канадська поетеса і журналістка, англійка Флоренс Рендель Лайвсей (1874—1953).

Поява збірки Лайвсей, після опублікування в 1911 р. добірки поезій Шевченка в перекладах Е.-Л. Войнич, стала помітним явищем в історії українсько-англійських літературних взаємин. Англомовний читач, як зазначала преса Англії, Канади й США, фактично відкривав для себе скарбницю майже зовсім не знану на той час української культури.

«Пісні України...» знайшли прихильний відгук у радянській критиці. І. Кулик у рецензії, що була опублікована в журналі «Червоний шлях» (№ 6, 1924 р.), докладно аналізуючи це видання, в цілому вітав антологію Лайвсей як «першу спробу цього роду в англійській літературі» і відзначив «всю складну працю пильної перекладчиці».

На початку 1910-х років Лайвсей виступає з серією публічних лекцій, присвячених українській культурі. У березні 1915 р. вона прочитала в технічній школі у Вінніпезі публічну лекцію про українську літературу, в якій зокрема розповіла про життя і творчість Федьковича, зачитала кілька його віршів у своїх перекладах.

1929 р. було підготовлено другу антологію української поезії під назвою «Калина. Квітка України». І хоча в світ вона так і не вийшла, це не охолодило ентузіазму перекладачки. В англомовній періодиці Канади з'являються статті Лайвсей, присвячені українській народній хореографії, музиці, пісенній твор-